

Anna Stolarska

Uniwersytet Jagielloński, Kraków

Psychologia języka dziecka
Osiągnięcia i nowe perspektywy
red. B. Bokus, G. W. Shugar

tłum. E. Haman, M. Haman, M. Hernik, J. Rączaszek-Leonardi
M. Staroń, J. Suchecki, A. Tarłowski
Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2007, ss. 462

Książka *Psychologia języka dziecka* to zbiór tekstów i artykułów, które przedstawiają obecny stan badań nad psycholingwistyką rozwojową. Redaktorki, Barbara Bokus i Grace Wales Shugar, prezentują najbardziej reprezentatywne angielskojęzyczne publikacje, do tej pory nie tłumaczone na język polski, a mające istotny udział w rozwoju tej dziedziny wiedzy. Zbiór zawiera teksty zarówno o charakterze teoretycznym, jak i badawczym. Nawiązuje do wydanej w 1980 r. książki *Badania nad rozwojem języka dziecka* pod redakcją G. W. Shugar i Magdaleny Smoczyńskiej i stanowi jej uaktualnienie, ukazujące zmiany zachodzące w badaniach nad językiem najmłodszych.

Nowe spojrzenie na język dziecka przyniósł rozwój psycholingwistyki rozwojowej, który dokonał się w latach 60. XX w. Dostrzeżono, że dziecko nie posługuje się „gorszą” wersją języka dorosłych, ale jest budowniczym własnego autonomicznego systemu, który może rządzić się swoimi regułami.

Taki punkt wyjścia przyjmują wszyscy autorzy prezentowanych w zbiorze tekstów. Ważna staje się metafora dziecka jako budowniczego języka (Smoczyńska 1987), dla którego mowa otoczenia staje się wzorcem do tworzenia własnego systemu.

Idąc za społeczno-pragmatycznymi teoriami nabywania języka, autorzy tekstów zamieszczonych w tomie uznają, że przyswajanie języka zachodzi zawsze w kontekście i od niego zależy. Takie podejście wymusza zmianę w metodologii badań, która dokonała się w latach 80. XX w. Badane jest nie samo dziecko i jego język, ale cała sytuacja komunikacyjna, w której uczestniczy ono z jakimś partnerem (równieśnikiem lub dorosłym). Zwraca się tym samym uwagę na fakt, że dziecko, aby opanować umiejętność mówienia, musi również odczytywać intencję komunikacyjną.

Psychologia języka dziecka to zbiór tekstów wyjaśniających najnowsze teorie dotyczące podstawowych mechanizmów przyswajania języka przez dziecko. Niektóre tłumaczone na język polski teksty są artykułami z obcojęzycznych czasopism, inne pochodzą ze zbiorów wydawnictw ciągłych, publikowanych na przestrzeni ostatnich 20 lat. Przekładów dokonali: Andrzej Tarłowski (rozdz. 1-2), Jacek Suchecki (rozdz. 3-4, 10-12), Ewa Haman (rozdz. 5), Maciej Haman (rozdz. 6), Joanna Rączaszek-Leonardi (rozdz. 7, 14), Mikołaj Hernik (rozdz. 8-9), Małgorzata Staroń (rozdz. 13).

Książka podzielona została na sześć części. Każda z nich opisuje proces przyswajania języka przez dziecko i koncentruje się na jednym wybranym aspekcie. Pierwsza część zawiera dwa artykuły dotyczące strony fonologicznej autorstwa Patricii K. Kuhl i Petera W. Jusczyka. Część druga to dwie publikacje na temat roli przedjęzykowego komunikowania się w procesie uczenia się mowy (Colwyn Trevarthen oraz Anat Ninio i Catherine E. Snow). Na część trzecią składają się teksty Eve V. Clark, Pavla Blooma i Michaela Tomasello, koncentrujące się na rozwoju słownika dziecka. Autorzy rozpatrują w nich rolę składni, semantyki i pragmatyki. Kolejna, czwarta część, której autorami są Mabel Rice i Marjorie Taylor, to publikacje dotyczące poznawczo-społecznych podstaw kompetencji komunikacyjnej dziecka. W przedostatniej części zamieszczone zostały teksty A. Ninio i C. E. Snow oraz Janet W. Astington, rozpatrujące problem rozwoju wiedzy pragmatycznej dziecka jako uczestnika komunikacji językowej. Szósta, ostatnia część to teksty analizujące proces przyswajania języka z perspektywy międzyjęzykowych badań porównawczych. Prezentowane są tutaj wyniki badań i analiz Dana J. Slobin, Melissy Bowerman i Soonji Choi oraz Mai Hickmann. Każdy tekst zawiera obszerną bibliografię, a zbiór zamykają indeks nazwisk oraz indeks rzeczowy.

Kompozycja zbioru jest bardzo przejrzysta. Tytuły kolejnych części wskazują na krąg tematyczny, do którego odnoszą się poszczególne publikacje. Redaktorki uporządkowały teksty, rozpoczynając od tych, które rozpatrują najmniejsze części systemu językowego (część pierwsza dotyczy fonologii), dalej znajdują się teksty odnoszące się do aspektów składni, semantyki i na koniec szeroko pojętej pragmatyki. Układ artykułów jest zatem dobrze przemyślany. Pozwala prześledzić najnowsze teorie i badania dotyczące rozwoju języka dziecka, począwszy od najwcześniejszych prób komunikowania się.

Podtytuł zbioru brzmi *Osiągnięcia, nowe perspektywy*. Książka *Psychologia języka dziecka* jest niewątpliwie prezentacją tego, co zmieniło się w spojrzeniu na język dziecka w ciągu ostatnich prawie 30 lat. Warto przede wszystkim zwrócić tutaj uwagę na trzy aspekty:

1. zmianę podejścia do procesu przyswajania języka;
2. powiązania między rozwojem gramatycznym a rozwojem leksykalnym;
3. niezwykle ciekawe wyniki międzyjęzykowych badań porównawczych.

Nowe badania nad procesem przyswajania języka kieruje się przede wszystkim w stronę mechanizmów pozwalających niemowlętom rozpoznawać i uczyć się dźwięków mowy ludzkiej. W zbiorze zaprezentowany został opis modelu P. K. Kuhl, za pomocą którego można śledzić zdolności percepcyjne niemowląt w tym zakresie

(P. K. Kuhl, *Język, umysł i mózg: doświadczenie zmienia percepcję*, s. 34-62) oraz analizy i wnioski z badań przeprowadzonych w świetle tego modelu przez P. Jusczyka (P. Jusczyk, *Przyswajanie języka: dźwięki mowy i początki fonologii*, s. 63-99). Oba teksty, nieprzypadkowo – jak można sądzić – rozpoczynające cały zbiór, są dobrym wstępem do dyskusji nad interakcją procesu biologicznego rozwoju (czegoś wrodzonego) i procesu uczenia się (czegoś nabytego) względem progresu umiejętności mówienia.

Ciekawych informacji na temat mechanizmu przyswajania języka dostarczają również teksty składające się na drugą i czwartą część tomu. Redaktorki umieściły tutaj publikacje reprezentatywne dla najnowszego podejścia w badaniach języka dziecka. Fundament stanowi teza Jerome Brunera o interakcyjnej intencjonalności, w której podkreślona zostaje istotność komunikacyjnej funkcji języka (zob. Bruner 1980, 1985, za: Wstęp, [do:] *Psychologia języka dziecka*, s. 10-14). Dziecko około dziewiątego miesiąca życia uczy się, że użycie języka wiąże się ściśle z „wykonywaniem czegoś” wspólnie. Umiejętność ta jest zatem poszerzeniem wcześniejszej umiejętności współdziałania, posiadania wspólnego pola uwagi (o intersubiektywności pierwotnej i wtórnej: C. Trevarthen, *Podstawy intersubiektywności. Rozwój rozumienia innych ludzi i rozumienia kooperacyjnego u małych dzieci*, s. 102-123).

Teza J. Brunera kieruje na tory poznawczo-społecznych podstaw kompetencji komunikacyjnej dziecka. Na uwagę zasługuje tutaj tekst M. Taylor, w którym pojawiają się nowe dowody świadczące o społecznej wiedzy dziecka (nurt naiwnych teorii umysłu) (M. Taylor, *Rozwój poznania społecznego z perspektywy teorii umysłu*, s. 268-308).

Z punktu widzenia językoznawcy bardzo cenna wydaje się zwłaszcza część trzecia. Redaktorki umieściły w niej teksty dotyczące rozwoju słownika dziecka. Dają one możliwość zapoznania się z najnowszymi sposobami badania systemu gramatycznego. W analizach tych przyjmuje się założenie o konieczności rozpatrywania słownika we wzajemnych związkach (składnia, semantyka, pragmatyka), a nie, jak do tej pory, tylko ilościowo i w ograniczeniu do każdej z tych dziedzin osobno. Autorzy publikacji udowadniają, że każde słowo niesie ze sobą nie tylko znaczenie, ale również swoją charakterystykę składniową (E. Clark, *Przyswajanie języka: słownik i składnia*, s. 136-174, P. Bloom, *Kontrowersje wokół przyswajania języka. Uczenie się wyrazów i części mowy*, s. 175-210).

Redaktorki umieściły również w zbiorze teksty prezentujące wyniki międzyjęzykowych badań i analiz. Ciekawe dane, potwierdzające hipotezę uniwersalnego przebiegu rozwoju języka, przedstawia tekst D. Slobina (D. I. Slobin, *Od użytkownika języka dziecięcego do użytkownika języka ojczystego*, s. 358-385). Tom zamyka inspirujący tekst M. Hickmann, w którym autorka pokazuje perspektywy dalszego rozwoju tej dziedziny wiedzy (M. Hickmann, *Rozwój językowy a rozwój poznawczy: stare pytania, nowe kierunki badań*, s. 425-446).

Zbiór *Psychologia języka dziecka* uważam za potrzebny, zarówno dla tych, którzy badają strukturę języka dziecka, jak i dla tych, którzy chcą odkrywać tenże fenomen. Publikacja G. W. Shugar i B. Bokus stwarza możliwość zapoznania się z podstawowymi pojęciami z tej dziedziny wiedzy, jak również z nowymi zagadnieniami

i osiągnięciami zachodnich badaczy, które mogą stać się inspiracją dla rodzimych teoretyków i praktyków. Redaktorki dokonały trafnego wyboru tekstów, uzupełniając lukę w naukowej literaturze psycholingwistycznej. Dodatkowo cenne wydaje się zestawienie tekstów różnych badaczy języka dziecka: psychologów i językoznawców, co pozwala przyrzeć się problemowi z wielu perspektyw.

Literatura

- BOKUS B., SHUGAR G. W., 2007, *Psychologia języka dziecka – stare pytania, nowe dane, nowe hipotezy*, [wstęp do:] B. Bokus, G. W. Shugar (red.), *Psychologia języka dziecka*, Gdańsk.
- BRUNER J., 1980, *Ontogeneza aktów mowy*, [w:] G. W. Shugar, M. Smoczyńska (red.), *Badania nad rozwojem języka dziecka. Wybór prac*, Warszawa, *Biblioteka Psychologii Współczesnej*.
- BRUNER J., 1985, *Child's talk. Learning to use language*, New York.
- SMOCZYŃSKA M., 1987, *Metodologiczne problemy analizy błędów językowych dzieci*, [w:] I. Kurcz, G. W. Shugar, B. Bokus (red.), *Wiedza a język*, t. 2: *Język dziecka*, Wrocław.